

Nr 1

Socialutskottets betänkande med anledning av motioner angående semester- och vissa andra arbetstidsfrågor

Motionerna

1. I motionen 1975:40 av herr Hermansson m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen beslutar om omedelbart slopande av kvalifikationskravet på åtta dagar för semester och att semesterersättning utbetalas i förhållande till arbetad tid.

Motiveringen till yrkandet i motionen 1975:40 finns i motionen 1975:63.

2. I motionen 1975:82 av herr Hermansson m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om lagförslag innebärande att 7 timmars arbetsdag med 35 timmars arbetsvecka är genomförd fr. o. m. 1977 och att 6 timmars arbetsdag med 30 timmars arbetsvecka är uppnådd år 1980.

2. att riksdagen hos regeringen hemställer om utarbetande av en plan för en snabbare nedtrappning av arbetsveckan till 30 timmar för skiftarbetare och jämställda grupper.

3. I motionen 1975:153 av herr Helén m. fl. (fp) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 1 och 2).

1. att riksdagen uttalar att det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen bör vara sex-timmars arbetsdag.

2. att riksdagen begär att regeringen genom tilläggsdirektiv ger utredningen för översyn av semesterlagen uppdrag att i samråd med utredningen om översyn av socialförsäkringssystemet lägga fram förslag om rätt till längre sammanhängande ledighet.

Motiveringen till yrkandena i motionen 1975:153 finns i motionen 1975:182. Tre i motionen 1975:153 framställda yrkanden angående företagshälsovård m. m. (yrkandena 3-5) behandlas av socialutskottet i betänkandet SoU 1975:4.

I motionen 1975:154 av herr Hermansson m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen

1. uttalar sig för en ändring av gällande semesterlagstiftning innebärande en till 30 dagar förlängd betald semester.

2. hemställer hos regeringen om skyndsamt utarbetande av förslag om härav föranledda lagtextändringar.

I motionen 1975:344 av herr Hagberg i Borlänge m. fl. (vpk) hemställs

att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag om att 10 § angående tillåten övertid i den allmänna arbetstidslagen begränsas till följande stadgande: När synnerliga skäl föreligger får arbetarskyddsstyrelsen medge övertid med högst 150 timmar under ett kalenderår. Undantag från detta stadgande kan endast göras vid nödfallsarbete, där eljest fara skulle hota person eller egendom.

I motionen 1975:482 av herr Hörberg (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en parlamentarisk utredning med representanter även för arbetsmarknadens parter med uppgift

1. att förbereda lagstiftning m. m. för ett snart och successivt genomförande av allmän arbetstidsförkortning från 40 timmar per vecka till 30 timmar, fördelade på fem dagar med sex timmar per dag.

2. att pröva möjligheten att bereda småbarnsföräldrar särskilda förmåner när det gäller att få minskad arbetstid per dag.

I motionen 1975:493 av herr Pettersson i Helsingborg m. fl. (s) hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen begära en översyn av arbetstidslagen med syfte dels att i denna införa regler om journalföring av sjukledighet, dels få en klarare precisering – i enlighet med vad som anförts i motionen – av innebörden i begreppet "särskilda skäl".

I motionen 1975:770 av herr Fransson m. fl. (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om en förkortning av arbetstiden till 36 timmar per vecka från den 1 januari 1976 för dem som är sysselsatta i kontinuerlig drift.

I motionen 1975:776 av herr Mathsson i Fagersta m. fl. (s) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller att 1974 års semesterkommitté ges tilläggsdirektiv om en översyn av möjligheterna att införa någon form av semestertillskott-rekreationersättning till de grupper av människor som kan antagas stå utanför av arbetsmarknadens parter träffade avtal.

I motionen 1975:779 av herr Nilsson i Tvärålund m. fl. (c) hemställs att riksdagen beslutar att uttala sin anslutning till en förkortning av arbetstiden per dag.

Motiveringen till yrkandet i motionen 1975:779 finns i motionen 1975:949.

Gällande ordning

Semester m. m.

Enligt 7 § semesterlagen (1963:114) utgår *semester* med två dagar för varje månad av kvalifikationsåret (intjänandeåret), under vilken arbetstagaren för arbetsgivarens räkning utfört arbete i minst femton dagar. Den som under en kalendermånad arbetat kortare tid men minst åtta dagar får tillgodoräkna sig en semesterdag. En arbetstagare som är anställd hela året har alltså

rätt till 24 dagars semester eller – eftersom i semestern inte inräknas söndagar – i princip fyra veckor. Arbetsdagarna behöver inte hänga samman utan kan infalla under olika perioder under kalendermånaden. Med arbetsdag förstås inte bara dag med full arbetstid utan även sådan dag under vilken arbetstagaren endast del av dagen, exempelvis någon eller några arbetstimmar, haft arbete för arbetsgivarens räkning. Den som arbetar en timme dagligen i åtta dagar under en månad är således berättigad till semester men däremot inte den som arbetar sju hela dagar under en månad.

Semesterförmånerna är av tre slag, nämligen dels semester, dvs. ledighet med lön, dels särskild semesterlön för okontrollerade arbetstagare, dels semesterersättning, som utgår i samband med anställnings upphörande. Semester skall utgå under året näst efter kvalifikationsåret men får efter överenskommelse åtnjutas tidigare. Går semesteråret till ända utan att arbetstagaren beviljats semester, erhåller han i stället rätt till ersättning.

Semesterlagstiftningen är en minimilagstiftning, och arbetstagare kan genom avtal tillförsäkra sig bättre förmåner än vad lagen föreskriver. I fråga om semesterns längd är sådana avtal inte ovanliga till förmån för statligt och kommunalt anställda.

På det statliga området gäller enligt allmänna avlöningsavtalet för statliga och vissa andra tjänstemän (AST) att om semestern, som enligt avtalet skall utgå under kvalifikationsåret, ej kunnat utfås under kvalifikationsåret eller arbetsgivaren finner skäl därtill, semestern får åtnjutas under tiden den 1 januari–den 31 maj året därefter. Således finns viss möjlighet för en stats tjänsteman, som avstått från semester ett år, att påföljande år åtnjuta en relativt lång ledighet om han bereds tillfälle att ta ut semestern för båda åren i följd.

I fråga om *annan ledighet* för arbetstagare än semester saknas generella regler.

Enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring och lagen (1945:844) om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskap och havandeskap m. m. är manliga och kvinnliga arbetstagare berättigade att i samband med havandeskap och barnsbörd i princip vara lediga sju månader från arbetet och därunder uppbära föräldrapenning. Föräldrapenning utgår under havandeskapet till modern. Efter barnets födelse kan föräldrarna själva bestämma vem av dem som skall stanna hemma och sköta barnet och därigenom bli berättigad till föräldrapenningen. Motsvarande rättigheter tillkommer foster- och adoptivföräldrar, dock längst till den 240:e dagen efter barnets födelse. Föräldrapenningen utgår med samma belopp som sjukpenningen, dock längst med 25 kr. om dagen.

Enligt AST har statliga tjänstemän möjlighet att i vissa fall delvis bibehålla lönen under tjänstledighet för enskild angelägenhet. Nämnas kan också att kvinnlig tjänsteman äger rätt till tjänstledighet med full lön under 210 dagar i samband med havandeskap och barnsbörd. Vid vård av adoptivbarn eller i adoptionssyfte mottaget fosterbarn erhåller adoptiv- eller fostermodern lön

med B-avdrag längst t. o. m. 90:e dagen efter den då barnet kom i hennes vård.

Enligt lagen (1974:981) om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning har fr. o. m. den 1 januari 1975 varje arbetstagare fått lagfäst rätt till ledighet från sin anställning för att undergå utbildning. Lagen gäller anställda i såväl allmän som enskild tjänst och avser både större och mindre arbetsplatser. Särskilda regler om ledighet vid svenskundervisning för invandrare och om kurser för fackliga förtroendemän finns i annan lagstiftning.

För rätt till ledighet för utbildning fordras normalt att arbetstagaren vid tiden för ledighetens början har varit anställd hos arbetsgivaren de senaste sex månaderna eller sammanlagt minst tolv månader under de senaste två åren. Någon begränsning i fråga om utbildningens art gäller inte. Det ankommer på arbetstagaren själv att avgöra inriktningen av utbildningen. Rena självstudier omfattas dock inte av lagen. Ledighetens längd regleras inte i lagen. Däremot finns utförliga regler om hur begärd ledighet skall förläggas. Vid tvist om tillämpning av lagen är det den fackliga organisationen som bestämmer lagens tillämpning intill dess tvisten har prövats.

I lagen ges vidare bl. a. regler om anställningsskydd för arbetstagare som utnyttjar sin rätt till ledighet samt regler om skadeståndsskyldighet för arbetsgivare som åsidosätter sina förpliktelser enligt lagen. Även arbetstagarorganisation kan åläggas att utge skadestånd om den genom sitt tolkningsföreträdare har föranlett felaktig tillämpning av lagen och har insett eller uppenbarligen borde ha insett felaktigheten.

Flertalet regler i lagen är dispositiva för att de genom kollektivavtal skall kunna anpassas till de varierande förhållanden som råder på olika arbetsplatser. De grundläggande reglerna som bl. a. tillförsäkrar arbetstagarna rätt till behövlig ledighet för utbildning och anställningsskydd under ledigheten är dock tvingande.

Med anledning av yrkandet i motionen 1975:776 angående semester tillskott eller rekreationersättning bör här också nämnas att enligt kungörelsen (1967:472) om statsbidrag till driften av semesterhem statsbidrag utgår till semesterhemsanordnare med 4 kr. per dag och plats som utnyttjas av "husmor eller annan som med hänsyn till sina sociala och ekonomiska förhållanden behöver hjälp till vila och rekreation". Statsbidrag betalas ut av socialstyrelsen. Som villkor för bidraget gäller, att bidrag samtidigt utgår från landstingskommun, kommun som ej tillhör sådan kommun eller annan kommun med minst 1 kr. 50 öre per dag och plats. Föreligger särskilda skäl, varmed närmast avsetts att semesterhemmet är avsett för gäster från större delen av landet, kan statsbidrag utgå även om kommunalt bidrag inte lämnas. Statsbidrag utgår även för resor till semesterhem eller resor i samband med annan form av semestervistelse. Socialstyrelsen fördelar därvid för detta ändamål avsedda medel mellan semesterhemsnämnderna i landstingsområdena, varefter det ankommer på dessa nämnder att bevilja och betala ut resebidragen.

I Råd och anvisningar nr 203 som socialstyrelsen i december 1967 utfärdat angående här ifrågavarande bidragsverksamhet har bl. a. angivits att avsikten är att statsbidraget till driften till semesterhem i huvudsak skall utgå för platser, som utnyttjas av husmödrar, men att bestämmelserna dock är utformade så, att de inte hindrar att bidrag utgår exempelvis till platser som utnyttjas av makar, som med hänsyn till sina ekonomiska och sociala förhållanden behöver hjälp för vila och rekreation. Resebidragen bör utgå till personer med låg familjeinkomst, och särskild hänsyn bör tas till sjukdom eller arbetslöshet inom familjen, stor arbetsbörda genom skötsel av flera barn eller skötsel av handikappat barn, kroniskt sjuk eller åldrad familjemedlem.

Arbetstid i övrigt

I vissa av de i detta betänkande behandlade motionerna tas upp frågor om arbetstiden för skiftarbetare och om övertid. I motionen 1975:493 tas upp vissa särskilda spörsmål i arbetstidslagstiftningen om begränsningsperiodens längd och privilegierad frånvaro. I betänkandet SoU 1974:7 lämnade socialutskottet en redogörelse för vissa begreppsbestämningar, vartill här kan hänvisas.

Enligt allmänna arbetstidslagen (1970:103) får fr. o. m. år 1973 den ordinarie arbetstiden uppgå till högst 40 timmar i veckan, raster ej inräknade. Som arbetstid räknas all tid under vilken arbetstagaren är skyldig att uppehålla sig på arbetsplatsen. Beredskapstid räknas således ej in i arbetstiden. Regeln om 40-timmarsarbetsveckan är liksom motsvarande regel i den tidigare lagstiftningen konstruerad som en maximiföreskrift. Kortare arbetstid än 40 timmar i veckan kan tillämpas utan att parterna behöver vidta någon särskild åtgärd i anledning av lagen. När det behövs med hänsyn till arbetets natur eller arbetsförhållandena i övrigt får arbetstiden uppgå till 40 timmar i veckan i genomsnitt för en tid av högst fyra veckor.

Kompletterande bestämmelser om arbetstider lämnas bl. a. i kollektivavtal, andra överenskommelser, tjänstereglementen m. m. Sedan lång tid tillbaka har för olika avtalsområden eller arbetstagargrupper avtal träffats om kortare ordinarie arbetstid än som maximalt medges. I detta sammanhang finns skäl att särskilt nämna att i början av 1950-talet – då maximiarbetstiden var 48 timmar i veckan – skiftarbetare i kontinuerlig drift tillerkändes 42 timmars arbetsvecka. Vidare kan erinras om att enligt den preliminära överenskommelse som träffades mellan LO och SAF den 25 januari 1974 förhandlingsorganisationerna rekommenderade berörda förbund att uppta förhandlingar om förkortning av arbetstiden för arbetare i kontinuerlig och intermittent treskiftsdrift samt i underjordsarbete. Parterna var enligt överenskommelsen ense om att målet för dessa förhandlingar skulle vara att arbetstiden i genomsnitt per helgfri vecka och år skall vara 36 timmar för underjordsarbetare och för skiftarbetare i kontinuerligt tre-

skiftsarbete samt 38 timmar för skiftarbetare i intermittert treskiftsarbete. Vidare rekommenderades att arbetstidsförkortningen skulle genomföras successivt under perioden fr. o. m. respektive avtals ikraftträdande år 1975 t. o. m. respektive avtals utlöpningsdag år 1977 om inte förbundsparterna överenskom annat. Rekommendationerna har lett till förkortning av arbetstiden inom bl. a. gruv-, verkstads-, skogs-, träindustri- och järnbruchsbranscherna i huvudsaklig överensstämmelse med överenskommelsen.

Arbetstidslagstiftningen medger i och för sig att arbetsgivaren tar ut 40 timmar per vecka av sina anställda året om. Den omständigheten att en helgdag infaller under veckan föranleder inte något undantag från denna regel. Skulle en helgdag inträffa på en veckodag, som normalt utgör arbetsdag, har arbetsgivaren enligt gällande bestämmelser möjlighet att – för det fall arbete inte pågår på helgdagen – kompensera sig för arbetstidsbortfallet genom att förlänga arbetstiden de övriga arbetsdagarna i veckan. Denna ordning för uttag av arbetstid brukar man sammanfatta under begreppet *hård arbetsvecka*. Av avtal eller sedvänja följer emellertid ofta att helgdagar liksom söndagar i princip skall vara arbetsfria utan att arbetstiden övriga dagar i veckan förlängs, *mjuk arbetsvecka*.

Hård arbetsvecka är relativt ovanlig bland det stora flertalet arbetstagare. Den mjuka arbetsveckan är helt dominerande och förekommer även till övervägande del i arbete som pågår kontinuerligt (utan söndagsuppehåll). Arbetstagare tillerkänns i senare fall kompensation i form av fritid för helgdagar under vilka de arbetat.

De elva helgdagar som firas här i landet och som kan infalla på en vardag anses motsvara i stort sett 1 timme 30 minuter per vecka i genomsnitt under ett år.

Utöver den ordinarie arbetstiden kan enligt allmänna arbetstidslagen en arbetstagare åläggas att fullgöra *overtid*. Overtid kan förekomma i fyra former, nämligen övertid för nödfallsarbete, övertid för förberedelse- eller avslutningsarbeten, allmän övertid och extra övertid.

Overtid för nödfallsarbete får tas ut i obegränsad omfattning då i lagen närmare angiven nödfallssituation föreligger (8 §). Till förhindrande av missbruk åläggs arbetsgivaren viss anmälnings- och ansökningsskyldighet.

Overtid för nödvändiga förberedelse- och avslutningsarbeten får uttas med högst sex timmar i veckan eller – om fyra veckors begränsningsperiod i fråga om arbetstiden tillämpas – med högst 24 timmar under en tid av fyra veckor (9 §).

Allmän övertid får förekomma när särskilda skäl påkallar det i högst 48 timmar under en tid av fyra veckor eller 50 timmar under en kalendermånad, dock högst 150 timmar om året (10 § första stycket).

Extra övertid får tas ut när synnerliga skäl föreligger efter dispens av arbetarskyddsstyrelsen med högst 150 timmar om året (10 § andra stycket).

Från begränsningsreglerna beträffande allmän övertid får avsteg göras genom kollektivavtal.

Enligt 11 § skall arbetsgivare föra anteckningar om bl. a. övertid enligt anvisningar av arbetarskyddsstyrelsen. Arbetstagare eller facklig organisation som företräder arbetstagare på arbetsstället har rätt att ta del av anteckningarna.

Tillsynen av efterlevnaden av arbetstidslagstiftningen utövas av arbetarskyddsstyrelsen samt yrkesinspektionens tjänstemän och kommunala tillsyningsmän.

Den dagliga *arbetstidens förläggning* regleras i 19 och 20 §§ arbetarskyddslagen (1949:1). Arbetstagare äger i princip rätt till ledighet för nattvila, i vilken ledighet skall ingå tiden mellan kl. 24 och 5. Från huvudregeln får avvikelse ske om visst arbete med hänsyn till sin natur, allmänhetens behov eller annan särskild omständighet måste fortgå jämväl nattetid eller eljest å tid efter kl. 24 eller före kl. 5. Om särskilda skäl påkallar det får arbetarskyddsstyrelsen medge att arbetstagare används till arbete mellan kl. 24 och 5 i vidare utsträckning än nyss sagts. Undantag kan också medges efter framställning från arbetstagarhåll.

Enligt 21 § äger arbetstagare rätt till minst 24 timmars sammanhängande veckovila, vilken såvitt möjligt skall förläggas till söndag och till samma tider för alla med ett arbetsställe. Undantag härifrån kan medges av arbetarskyddsstyrelsen efter hörande av arbetsgivare och arbetstagare. Görs inskränkning i veckovilan skall motsvarande ledighet från arbete såvitt möjligt beredas.

Historik

Semester m. m.

I sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1974:7 behandlade utskottet bl. a. motioner om förlängning av den lagstadgade semestern, semesterförmåner för deltidsarbetande och rätt för arbetstagare till en längre sammanhängande ledighet. Motionerna avstyrktes. Utskottet hänvisar till nämnda betänkande såvitt avser historik och skälen till utskottets ställningstagande.

Vid 1972 års riksdag väcktes en motion vari begärdes utredning av frågan hur behovet av rekreation och miljöombyte skulle kunna tillgodoses bland låginkomstgrupper. I sitt av riksdagen godkända betänkande (SoU 1972:19) i anledning av bl. a. detta motionsförslag framhöll utskottet att när det gäller reglerna om förmåner från anställningen under semester lagstiftningen hittills har utgått från grundsatsen att arbetstagaren under semester tiden skall åtnjuta väsentligen samma inkomst som han skulle ha haft om han varit i arbete under nämnda tid. Tanken att semesterlönen genom lagstiftningen skulle bestämmas till högre belopp än arbetslönen har således avvisats. Frågan om ett eventuellt lönetillägg för semesterperioden, fortsatte utskottet, har betraktats som en löneteknisk angelägenhet som arbetsmarknadsparterna själva bör få ta ställning till. Utskottet ansåg inte att anledning då fanns

att bryta mot de principer som ditintills varit rådande i fråga om semesterförmåner som regleras i lagstiftningen. Utskottet avstyrkte därför motionen.

Arbetstid i övrigt

Vid 1974 års riksdag behandlade socialutskottet motioner vari framställdes yrkanden om sänkning av den generella arbetstiden och av arbetstiden för vissa arbetstagargrupper. I en motion framställdes i huvudsak samma yrkande om begränsning av övertidsarbete som i den nu förevarande motionen 1975:344, och i ytterligare en motion togs upp vissa frågor om dygnsmaximum, begränsningsperiodens längd och övertidsarbete. Utskottet avstyrkte bifall till motionerna i betänkandet SoU 1974:7. I betänkandet lämnas en redogörelse för förarbetena till arbetstidslagen och tidigare riksdagsbehandling, vartill utskottet hänvisar.

Pågående översyn m. m.

Ett omfattande offentligt utredningsarbete i arbetstidsfrågor pågår f. n. inom olika kommittéer, arbetsgrupper och delegationer.

Semesterlagstiftningen är föremål för en allmän översyn av *1974 års semesterkommitté* (A 1974:01). En redogörelse för utredningsdirektiven finns intagen i socialutskottets betänkande SoU 1974:7, vartill utskottet hänvisar. Utöver vad som anförs i nämnda redogörelse bör här återges följande uttalande i direktiven av föredragande departementschefen.

Utgångspunkten för reglerna om semesterlön i semesterlagen är att arbetstagaren under semestern skall bibehållas vid de inkomster som han annars erhåller för sitt arbete hos arbetsgivaren. Det är självfallet en förutsättning för arbetstagarens möjligheter att utnyttja rätten till semesterledighet att han inte behöver avstå från sin normala inkomst under semestertiden. Syftet med semesterledigheten är emellertid inte enbart att tillgodose arbetstagarens behov av vila. För att fritiden skall kunna upplevas som meningsfull måste semestern kunna utnyttjas till rekreation och avkoppling. Många arbetstagare har i dag goda möjligheter att använda semestern på ett tillfredsställande sätt. Andra arbetstagare måste dock fortfarande avstå från detta av ekonomiska skäl. LO har aktualiserat tanken på en förstärkt semesterlön. De sakkunniga bör kunna närmare kartlägga behovet av att förbättra arbetstagarnas ekonomiska möjligheter att utnyttja semesterledigheten. Frågan om förstärkning av semesterlönen skall dock ses i ett mera allmänt lönepolitiskt sammanhang och får i enlighet med praxis i lönefrågor i vanlig ordning tas upp vid förhandling mellan arbetsmarknadens parter.

Familjestödsutredningen (S 1974:01) har att pröva vissa frågor inom föräldraförsäkringen. I direktiven anförs bl. a. följande.

Den sakkunnige bör, med utgångspunkt i familjepolitiska kommitténs förslag, närmare pröva frågan om ersättningstidens längd. Därvid bör un-

dersökas möjligheterna att förlänga ersättningstiden på ett sådant sätt att försäkringen underlättar för förälder att förvärvsarbeta med reducerad arbetstid under en viss period efter det rätten till hel föräldrapenning upphört. Vid bedömningen av denna fråga bör den sakkunnige, förutom de tekniska och administrativa förutsättningarna, även pröva erfarenheterna och de pedagogiska förutsättningarna beträffande småbarnsgrupper i daghem. Vidare bör prövas möjligheterna att få anställning med reducerad arbetstid av nämnda slag liksom återverkningarna av ett sådant system på småbarnsföräldrarnas ställning på arbetsmarknaden.

Pensionsålderskommittén (S 1970:40), som prövar frågan om ökad flexibilitet i pensionsystemet, har helt nyligen avlämnat ett delbetänkande (SOU 1975:10) Rörlig pensionsålder, vari framläggs förslag som bl. a. antingen ger möjlighet för en person att från 60 års ålder minska sitt förvärvsarbete och utta ålderspension, helt eller delvis, eller ger utrymme för en i kollektivavtal reglerad delpension mellan 60 och 65 års ålder med deltidsarbete. Reformen föreslås träda i kraft den 1 juli 1976.

I anslutning till de senast nämnda två utredningarna bör också med anledning av yrkandet i motionen 1975:153 – vari begärs att semesterkommittén i samråd med utredningen om översyn av socialförsäkringssystemet skall framlägga förslag till rätt till en längre sammanhängande ledighet – anmärkas att socialförsäkringsutskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande SFU 1974:36 förordat att en parlamentariskt förankrad kommitté snarast tillsätts med uppgift att verkställa en samlad översyn av hela det socialpolitiska bidragssystemet. Kommitténs arbete bör enligt socialförsäkringsutskottets mening lämpligen bedrivas på grundval av det material som kommer fram genom den socialpolitiska bidragsutredningen (S 1972:02).

Den år 1974 tillsatta *avbytarutredningen* (Jo 1974:01), som haft att utreda vissa frågor rörande ett avbytersystem inom jordbruket, har helt nyligen slutfört sitt uppdrag genom avlämnande av betänkandet (Ds Jo 1974:13) Avbytarverksamhet inom jordbruket. I betänkandet framläggs förslag om ett landsomfattande avbytersystem, öppet för alla jordbrukare med djur, vilket så småningom skall kunna erbjuda avbytarhjälp vid bl. a. semesterledighet.

Den år 1970 tillsatta *arbetsmiljöutredningen* (S 1970:35) skall företa en allmän översyn av arbetarskyddslagstiftningen med sikte på en helt ny lag som svarar mot en breddad målsättning för arbetarskyddet. Enligt direktiven fordrar bl. a. spörsmålen som gäller arbetstidens förläggning en grundlig genomgång, och skyddssynpunkter bör ägnas stor uppmärksamhet vid översynen av gällande regler om dygnsvila, veckovila, raster och arbetspauser.

Frågor rörande de anställdas inflytande på arbetsmiljön har också nära samband med spörsmålet om arbetsledningsrätten. *Arbetsrättskommittén* (In 1971:03) har i betänkandet (SOU 1975:1) Demokrati på arbetsplatsen framlagt förslag till en reform i syfte att demokratisera arbetslivet. Kommitténs förslag innebär att i princip varje fråga som rör förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare skall kunna tas upp till förhandlingar och regleras i kol-

lektivavtal.

Lösningen av arbetstidsfrågor har också stor betydelse för sysselsättningen i landet. Frågan om den långsiktiga sysselsättningspolitiken utreds f. n. av *sysselsättningsutredningen* (A 1974:02). En översiktlig redogörelse för utredningens direktiv finns intagen i SoU 1974:7, vartill utskottet hänvisar.

Här bör också nämnas *delegationen* (Ju 1973:03) *för jämställdhet mellan män och kvinnor*.

Inom arbetsmarknadsdepartementet tillsattes år 1974 en arbetsgrupp med uppgift att kartlägga vissa frågor angående tillämpningen av arbetstidslagen, bl. a. beträffande begränsningsperiodens längd, dygnsarbetstiden och övertid.

Vid en överläggning mellan regeringen och löntagarorganisationerna år 1974 lades fast att det långsiktiga målet för framtida arbetstidsförkortningar är en 30-timmars arbetsvecka uppnådd genom en förkortning av den dagliga arbetstiden. Samtidigt deklarerades att det är parterna på arbetsmarknaden som måste avgöra i vilken takt detta långsiktiga mål kan uppnås och hur generella arbetstidsförkortningar skall vägas mot andra arbetstidsreformer och mot andra standarduttag. Som ett resultat av överläggningarna har en särskild *delegation, delegationen för arbetstidsfrågor* (A 1974:09), inrättats för att underlätta för parterna på arbetsmarknaden att överblicka det utredningsarbete i arbetstidsfrågor som pågår i skilda sammanhang och för att ta fram det underlag som erfordras för att bedöma i vilken takt framtida generella arbetstidsförkortningar kan ske. Det underlag som delegationen närmast avser att ta fram rör den faktiska arbetstidens utveckling, arbetstidsförkortningarnas inverkan på produktion och sysselsättning, arbetsmarknadsparternas bedömningar av hittillsvarande och framtida arbetstidsförkortningars ekonomiska konsekvenser samt arbetstidsförkortningars inverkan på familje- och serviceförhållanden.

Den år 1968 tillkallade *kommittén* (U 1969:51) *för studiestöd åt vuxna* (SVUX), som utreder studiefinansieringen inom vuxenutbildningen, har år 1974 avlämnat sitt huvudbetänkande (SOU 1974:62) *Studiestöd åt vuxna*. Även den år 1970 tillkallade *kommittén* (U 1970:56) *för försöksverksamhet med vuxenutbildning* (FÖVUX) har år 1974 avlämnat ett huvudbetänkande (SOU 1974:54) *Vidgad vuxenutbildning*. De framlagda förslagen utgör grundval för regeringens förslag i *propositionen 1975:23 om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd till vuxna m. m.* Propositionen innebär bl. a. att ett särskilt vuxenstudiestöd skall införas den 1 januari 1976 för längre studier på grundskole-, gymnasieskole- och högskolenivå.

Slutligen bör under detta avsnitt också nämnas att statistiska centralbyrån 1974 på uppdrag av arbetarskyddsfonden utfört en undersökning av svenska folkets arbetstidsförläggning med speciell tonvikt på oregelbunden och obekvämlig arbetstid. Undersökningsresultaten har framlagts i en slutrapport *Oregelbundna och obekväma arbetstider*.

Utskottet

Utskottet behandlar i betänkandet arbetstidsfrågor som aktualiserats motionsvägen.

Under senare år har arbetslivets villkor alltmer kommit att stå i centrum för den allmänna debatten, och reformpolitiken har i stor utsträckning kommit att präglas av strävanden att demokratisera förhållandena på arbetsplatserna, öka anställningstryggheten och förstärka arbetarskyddet. Ett viktigt led i det sålunda pågående arbetet med att förändra arbetsmiljön utgör arbetstidsfrågorna som under år 1974 tilldragit sig ett stort intresse både från fackligt håll och från allmänheten. Till den ökade uppmärksamheten på arbetstidsfrågorna har bidragit starka sociala och familjepolitiska skäl liksom kraven på jämställdhet i samhällslivet mellan män och kvinnor.

Ett mycket omfattande offentligt utredningsarbete som avser arbetstidsfrågor pågår i ett flertal kommittéer, arbetsgrupper och delegationer. I detta betänkande finns skäl att särskilt peka på det arbete som försiggår inom arbetsmiljöutredningen, sysselsättningsutredningen, familjestödsutredningen, 1974 års semesterkommitté samt den arbetsgrupp inom arbetsmarknadsdepartementet som har att kartlägga vissa frågor angående tillämpningen av allmänna arbetstidslagen.

Vid en överläggning år 1974 mellan företrädare för regeringen och löntagarorganisationerna har lagts fast att det pågående utredningsarbetet bör fullföljas i nuvarande former, vilket ger de bästa möjligheterna att uppnå resultat på viktiga reformområden. Vidare har vid överläggningarna konstaterats att löntagarorganisationerna genom antagna program uttalat att det långsiktiga målet är en 30-timmars arbetsvecka uppnådd genom en förkortning av den dagliga arbetstiden och att regeringen delar denna uppfattning, samt att det råder full enighet om att det är parterna på arbetsmarknaden som måste få avgöra i vilken takt detta långsiktiga mål kan nås och hur generella arbetstidsförkortningar skall vägas mot andra arbetsreformer och mot andra standarduttag. Som ett resultat av överläggningarna har en särskild delegation för arbetstidsfrågor inrättats för att underlätta för parterna på arbetsmarknaden att överblicka och kontinuerligt följa pågående arbete rörande arbetstidsfrågorna och för att ta fram det underlag som erfordras för att bedöma i vilken takt framtida generella arbetstidsförkortningar kan ske. I delegationen ingår bl. a. företrädare för arbetsmarknadens parter.

I det följande behandlar utskottet i skilda avsnitt de i motionerna upptagna spörsmålen om semester m. m. och om arbetstid i övrigt.

Semester m. m.

Enligt 1963 års semesterlag har en arbetstagare rätt till semester med två dagar för varje kalendermånad under vilken han utfört arbete hos arbetsgivaren i minst 15 dagar. Den som arbetat kortare tid men minst åtta

dagar får tillgodoräkna sig en semesterdag. Antalet arbetade dagar behöver inte vara sammanhängande, och den dagliga arbetstidens längd saknar betydelse för frågan om semesterrett föreligger. Reglerna innebär således att den som arbetar en timme dagligen i åtta dagar blir berättigad till semester men däremot inte den som arbetar sju hela dagar i månaden. En arbetstagare som arbetat hela året har rätt till 24 dagars semester eller, eftersom i semestern inte inräknas söndagar, i princip fyra veckor. Under semesterdagarna skall semesterlön utgå. Denna är lika med den vanliga lönen för arbetstagare som har lön beräknad per vecka eller längre tidsenhet. För andra arbetstagare, exempelvis timavlönade, är semesterlönen nio procent av arbetstagarens lön i anställningen under kvalifikationsåret.

Yrkanden som går ut på att den lagstadgade minimisemestern skall förlängas till 30 dagar framställs i motionen 1975:154 av herr Hermansson m. fl. (vpk).

Enligt direktiven till 1974 års semesterkommitté, som skall göra en allmän översyn av semesterlagstiftningen, bör de sakkunniga utreda förutsättningarna för att vid lämplig tidpunkt förlänga semestern från fyra veckor till fem veckor. Då således den i motionen upptagna frågan kommer att prövas av kommittén är någon riksdagens åtgärd i anledning av motionen inte erforderlig.

I motionen 1975:40 av herr Hermansson m. fl. (vpk) framställs önskemål om att semesterlagens krav att arbetstagaren skall ha arbetat åtta dagar för att få semesterrett omedelbart skall slopas och om att semesterersättning skall utbetalas i förhållande till arbetad tid. Till stöd för önskemålen framhåller motionärerna att semesterreglernas nuvarande utformning innebär att deltidsanställda och andra arbetstagare, exempelvis de som arbetar för flera arbetsgivare, kan bli utan semesterersättning.

I direktiven till den ovan nämnda semesterkommittén framhålls att gällande ordning under vissa omständigheter kan leda till starkt begränsade semesterförmåner eller inga semesterförmåner alls för särskilda grupper på arbetsmarknaden. Föredragande departementschefen anför att det finns problem i semesterhänseende inte blott för korttids- och deltidsanställda utan även för ny- och återinträdande på arbetsmarknaden samt för arbetstagare som bytt anställning. En viktig uppgift för de sakkunniga är därför att närmare undersöka behovet av och möjligheterna att förbättra semesterretten för olika kategorier av arbetstagare som med gällande regler inte får semesterförmåner som svarar mot vad de enligt rådande allmän uppfattning bör ha. Utredningen bör överväga en årlig minimisemester för i princip alla arbetstagare. En annan möjlighet som kan bidra till att lösa vissa problem och därför kan behöva undersökas närmare är enligt direktiven att ändra kvalifikationsåret så att det sammanfaller med semesteråret.

Med hänsyn till vad utredningsdirektiven sålunda innehåller påkallar motionen inte någon åtgärd från riksdagens sida.

I motionen 1975:776 av herr Mathsson i Fagersta m. fl. (s) tas upp en

fråga om semestertillskott eller rekreationsersättning för vissa låginkomstgrupper. Motionärerna framhåller att det är en social brist att stora samhällsgrupper inte kan få sitt behov av en meningsfull semester tillgodosett av den anledningen att de har för låga inkomster. Enligt motionärerna kan en uppgörelse mellan arbetsmarknadens parter leda till att frågan löses för stora löntagargrupper. En sådan uppgörelse avser dock inte den väsentliga samhällsgrupp som utgörs av ensamstående utan kontinuerlig anställning, sjuk- och förtidspensionärer, personer som deltar i omskolningsverksamhet m. fl. Denna grupp kommer således alltså att tvingas avstå från att använda semesteren på ett meningsfullt sätt. Yrkandet går ut på att 1974 års semesterkommitté skall få i uppdrag att se över möjligheterna att införa någon form av semestertillskott eller rekreationsersättning till de grupper av människor som kan antas stå utanför de avtal som träffas mellan arbetsmarknadens parter.

Otvivelaktigt finns det i vårt land många människor som av ekonomiska skäl tvingas avstå från välbehövlig rekreation och avkoppling, och utskottet delar därför motionärernas uppfattning att det är angeläget att problemen på detta område får en tillfredsställande lösning. Samtidigt bör emellertid beaktas att när det gäller reglerna om förmåner från anställning under semester lagstiftningen hittills utgått från grundsatsen att arbetstagaren under semester tiden skall åtnjuta väsentligen samma inkomst som han skulle ha haft om han varit i arbete under nämnda tid. Frågan om en förstärkning av semesterlönen har setts som en löneteknisk angelägenhet som i enlighet med praxis i lönefrågor i vanlig ordning får tas upp vid förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Utskottet vill dock erinra om att enligt direktiven till 1974 års semesterkommitté de sakkunniga bör kunna närmare kartlägga behovet av att förbättra arbetstagarnas ekonomiska möjligheter att utnyttja semesterledigheten.

Vad gäller frågan om åtgärder för att tillgodose rekreationsbehovet hos andra samhällsgrupper än arbetstagarna är detta spörsmål främst att se som en socialpolitisk reformfråga. En lösning härav förutsätter hänsynstagande till andra synpunkter än sådana som i första hand gör sig gällande vid utformningen av semesterlagens förmånssystem. Utskottet kan därför inte ställa sig bakom yrkandet i motionen att frågan om semestertillskott eller rekreationsersättning skall prövas i samband med den pågående översynen av semesterlagen. Utskottet avstyrker således bifall till motionen 1975:776.

I motionen 1975:153 (yrkande 2) av herr Helén m. fl. (fp) framställs ett yrkande som går ut på att semesterkommittén skall ges i uppdrag att i samråd med den av 1974 års riksdag begärda utredningen för en översyn av socialförsäkringssystemet framlägga förslag om rätt till längre sammanhängande ledighet.

Enligt utskottets mening kan motionärernas önskemål i viss utsträckning tillgodoses inom ramen för den av riksdagen år 1974 antagna lagen om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning. Lagen innebär att arbetstagarna

har fått lagfäst rätt till ledighet från sin anställning för utbildning. Någon begränsning av utbildningens art eller ledighetens längd finns inte stadgad i lagen. I anslutning till det sagda finns det skäl att erinra om det förslag till ett väsentligt förbättrat studiestöd för vuxna som i dagarna framlagts i propositionen 1975:23 om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd för vuxna m. m. Utskottet vill också hänvisa till att semesterkommittén fått i uppdrag att i samband med prövningen av frågan om en förlängning av den lagstadgade semestern även undersöka olika lösningar med avseende på utformningen av en femveckorssemester.

Motioner, som syftat till införande av en rätt till längre sammanhängande ledighet, har flera gånger avslagits av riksdagen under återopande bl. a. av att ett allmänt genomförande av en rätt till ledighet i den omfattning som förordats i motionerna skulle medföra mycket höga kostnader och måste betecknas som mindre angeläget vid en jämförelse med andra aktuella reformkrav. Utskottet anser att samma bedömning måste göras vid prövningen av det nu aktuella motionsyrkandet. Med hänsyn härtill och under hänvisning till det ovan anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:153 i här aktuell del.

Arbets tid i övrigt

Enligt allmänna arbetstidslagen är arbetstiden fr. o. m. år 1973 högst 40 timmar i veckan. När det behövs med hänsyn till arbetets natur eller arbetsförhållandena i övrigt får arbetstiden uppgå till 40 timmar i veckan i genomsnitt för en tid av högst fyra veckor.

I motionen 1975:82 (yrkande 1) av herr Hermansson m. fl. (vpk) begärs en generell förkortning av arbetstiden till 35 timmar i veckan fördelade på fem dagar i veckan fr. o. m. år 1977 och till 30 timmar i veckan med sex timmars arbetsdag fr. o. m. år 1980.

I motionen 1975:482 av herr Hörberg (fp) framställs önskemål om en parlamentarisk utredning, i vilken även skall ingå representanter för arbetsmarknadens parter, med uppgift att dels förbereda lagstiftning m. m. för ett snart och successivt genomförande av allmän arbetstidsförkortning till 30 timmar i veckan med sex timmars arbetsdag, dels pröva möjligheten att bereda småbarnsföräldrar särskilda förmåner när det gäller att få minskad arbetstid per dag.

Som utskottet tidigare framhållit då motioner om sänkning av arbetstiden behandlats i riksdagen är frågan om en förkortning av arbetstiden liksom spörsmålen om en förlängning av semestern och andra former för uttag av en möjlig standardhöjning främst att se som en fråga om prioritering mellan olika aktuella behov. I första hand är det arbetstagarnas sak att göra denna avvägning och besluta när man vill aktualisera frågor av detta slag. Vid samhällsekonomiska bedömningar av förevarande art måste arbetstagarnas prioriteringar tillmätas stor vikt. Arbetstagarnas organisationer har bedömt behovet av en förlängd semester och vissa andra förbättringar

på semesterlagstiftningens område som f. n. mest angelägna. Samtidigt har organisationerna uttalat att det långsiktiga målet i arbetstidsfrågan är en 30-timmars arbetsvecka uppnådd genom en förkortning av den dagliga arbetstiden:

När det gäller utrymmet för standarduttag vill utskottet också hänvisa till att 1974 års riksdag beslutat om en sänkning av pensionsåldern från 67 år till 65 år den 1 juli 1976 samt om att pensionsålderskommittén helt nyligen framlagt ett förslag om rörlig pensionsålder, som bl. a. ger antingen möjlighet för en person att från 60 års ålder minska sitt förvärvsarbete och utta ålderspension, helt eller delvis, eller utrymme för en i kollektivavtal reglerad delpension mellan 60 och 65 års ålder med deltidarbete. Reformen föreslås träda i kraft samtidigt med pensionsåldersreformen dvs. den 1 juli 1976. Med hänsyn till bl. a. de sålunda aktuella reformerna saknas enligt utskottets mening f. n. samhällsekonomiskt utrymme för en arbetstidsreform av den omfattning motionärerna förespråkar.

Vad särskilt angår det i motionen 1975:482 framförda yrkandet vill utskottet tillägga att den tidigare omnämnda delegationen för arbetstidsfrågor har till uppgift bl. a. att ta fram det underlag som erfordras för att bedöma i vilken takt framtida generella arbetstidsförkortningar kan ske. Vidare åligger det familjestödsutredningen att undersöka möjligheterna att förlänga ersättningstiden enligt föräldraförsäkringen på ett sådant sätt att försäkringen underlättar för förälder att förvärvsarbete med reducerad arbetstid under en viss period efter det rätten till föräldrapenning upphört samt att pröva möjligheterna att få anställning med reducerad arbetstid av sådant slag liksom återverkningarna av ett sådant system på småbarnsföräldrarnas ställning på arbetsmarknaden. Motionärens önskemål om utredning för förberedande av en lagstiftning om arbetstidsförkortning och för prövning av möjligheterna att bereda småbarnsföräldrar särskilda förmåner när det gäller en sänkning av den dagliga arbetstiden är således i allt väsentligt redan tillgodosett. Att nu tillsätta ytterligare en utredning på området kan inte anses motiverat.

Under hänvisning till vad ovan anförts avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:82 i nu behandlad del och motionen 1975:482.

Frågan om en förkortning av arbetstiden tas även upp i motionen 1975:153 (yrkande 1) av herr Helén m. fl. (fp), vari begärs att riksdagen skall uttala att det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen bör vara sex timmars arbetsdag, och i motionen 1975:779 av herr Nilsson i Tvärålund m. fl. (c), vari yrkas att riksdagen skall uttala sin anslutning till förkortning av arbetstiden per dag.

Som utskottet ovan berört är det främst en uppgift för arbetstagarna att göra avvägningar mellan olika sätt för dem att ta ut en möjlig standardförbättring. Såväl LO som TCO har klart deklarerat att det långsiktiga målet i arbetstidsfrågan bör vara en arbetsvecka om 30 timmar fördelade med sex timmar per arbetsdag. Vid överläggningen mellan företrädare för regeringen och löntagarnas organisationer i juni 1974 har, som tidigare berörts,

detta långsiktiga mål för framtida arbetstidsförkortningar lagts fast. Den särskilda delegationen för arbetstidsfrågor har inrättats i syfte att ta fram det underlag som erfordras för att bedöma i vilken takt framtida generella arbetstidsförkortningar kan ske. En lösning av frågan om arbetstidsförkortningen i enlighet med de fackliga organisationernas uttalanden ligger väl i linje med strävandena att skapa jämställdhet i samhällslivet mellan män och kvinnor och med de synpunkter av social och familjepolitisk natur som framförts i den allmänna debatten i arbetstidsfrågan. Någon oenighet när det gäller formen för en framtida arbetstidsförkortning torde inte råda. Mot den angivna bakgrunden saknas enligt utskottets mening anledning till annat antagande än att spørsmålet om en framtida förkortning av arbetstiden kommer att lösas i enlighet med arbetstagarorganisationernas önskemål. Utskottet anser därför att det inte föreligger skäl att göra något sådant uttalande som begärts i motionerna 1975:153 och 1975:779. Utskottet avstyrker således bifall till motionen 1975:153 i förevarande del och motionen 1975:779.

I motionen 1975:82 (yrkande 2) av herr Hermansson m. fl. (vpk) och 1975:770 av herr Fransson m. fl. (c) framförs önskemål om arbetstidsförkortning för vissa arbetstagargrupper. I den förstnämnda motionen yrkas utarbetande av en plan för nedtrappning av arbetsveckan till 30 timmar för skiftarbetare och jämställda grupper före år 1980. I motionen 1975:770 yrkas att riksdagen skall begära förslag om en förkortning av arbetstiden till 36 timmar i veckan från den 1 januari 1976 för dem som är sysselsatta i kontinuerlig drift. I båda motionerna åberopas bl. a. skyddssynpunkter som stöd för motionsyrkandena.

Motioner syftande till en förkortning av arbetstiden för skiftarbetare m. fl. har flera gånger, senast år 1974 (SoU 1974:7), prövats av riksdagen. Som skäl för riksdagens ställningstagande har åberopats att i arbetstidslagen inte bör införas undantagsregler för tillgodoscende av skyddssynpunkter utan skyddsaspekterna på arbetstidsområdet bör beaktas inom ramen för arbetarskyddslagstiftningen, vilken är föremål för översyn av arbetsmiljöutredningen. Det kan förutsättas att utredningen kommer att beakta de särskilda problem som uppkommer vid skiftarbete och annat därmed jämförligt arbete. Vidare har hänvisats till att de differentierade anställningsförmåner som kan vara motiverade med hänsyn till att olika arbeten är olika krävande i första hand bör lösas avtalsvägen. Motionerna har avslagits under hänvisning till vad sålunda anförts. Enligt utskottets mening är de tidigare åberopade skälen alljämt bärande. Vad särskilt angår önskemålet i motionen 1975:770 finns det anledning att erinra om att 1974 års avtalsuppgörelse mellan SAF och LO bl. a. innehöll en rekommendation till berörda förbund om successiv förkortning av arbetstiden för arbetare i kontinuerligt treskiftarbete och i underjordsarbete till 36 timmar i veckan samt för arbetare i intermittert treskiftarbete till 38 timmar i veckan. Vidare rekommenderades att arbetstidsförkortningen skulle genomföras successivt fr. o. m.

respektive avtals ikraftträdande år 1975 t. o. m. dess utlöpningsdag år 1977. Vid de efterföljande förbundsförhandlingarna har rekommendationen i huvudsak följts. Arbetstiden för i vart fall huvuddelen arbetstagare i kontinuerligt treskiftsarbete utgör numera eller kommer under avtalsperioden att utgöra 36 timmar i veckan. Motionärernas önskemål har således redan tillgodosetts, och det förhållandet att tidpunkten för arbetstidsförkortningen inom alla berörda branscher ej är densamma utgör enligt utskottets mening inte skäl för ett ingripande lagstiftningsvägen.

Under hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:82 i här behandlad del och motionen 1975:770.

I motionen 1975:344 av herr Hagberg i Borlänge m. fl. (vpk) och i motionen 1975:493 av herr Pettersson i Helsingborg m. fl. (s) tas upp vissa frågor om övertid. Enligt 8 § allmänna arbetstidslagen får övertid tas ut i den utsträckning förhållandena kräver då vissa närmare angivna nödsituationer föreligger. Övertid för nödvändiga förberedelse- och avslutningsarbeten får på villkor som anges i 9 § tas ut med högst sex timmar i veckan eller – om fyra veckors begränsningsperiod tillämpas i fråga om arbetstiden – med högst 24 timmar under en tid av fyra veckor. Utöver nu angivna övertidsformer får enligt 10 § första stycket övertid förekomma när särskilda skäl påkallar det i högst 48 timmar under en tid av fyra veckor eller 50 timmar under en kalendermånad (allmän övertid). Den totala övertiden under ett år får dock inte överstiga 150 timmar. Från begränsningarna får enligt tredje stycket avsteg göras genom kollektivavtal. Vidare stadgas i 10 § andra stycket att när synnerliga skäl föreligger arbetarskyddsstyrelsen får medge ytterligare övertid med högst 150 timmar under ett kalenderår.

I motionen 1975:493 framhålls att uttaget av allmän övertid ökar oroväckande och efterlyses regler som klargör vilka skäl som skall föreligga för att sådan övertid skall få tillgripas. Motionärerna vänder sig vidare mot utformningen av den regel som medger en längre begränsningsperiod för arbetstiden än en vecka och mot det förhållandet att ledighet för sjukdom m. m. inte anses som arbetad tid. Enligt motionärerna kan de anförda bristerna i arbetstidslagen få till följd att regeln om begränsning av övertiden blir åsidosatt. För att närmare belysa innebörden av gällande regler anför motionärerna följande exempel. En arbetstagare, som är sjuk de två första veckorna av begränsningsperioden, fullgör 120 timmars arbete under de två återstående veckorna, varav 80 på ordinarie tid och 40 timmar utanför ordinarie tid. Enligt lagen har någon övertid inte uppkommit. Genom reglernas utformning kan således enligt motionärerna en arbetstagare komma att i realiteten fullgöra övertidsarbete som vida överskrider de i lagen fastställda maximigränserna. Yrkandet i motionen går ut på en översyn av arbetstidslagstiftningen som skall syfta till att det i lagen införs regler om journalföring av sjukledighet som arbetad tid och till att en klarare precisering av begreppet särskilda skäl kommer till stånd.

Allmänna arbetstidslagen trädde i kraft år 1971 och innebar en radikal

omgestaltning av tidigare gällande lagstiftning på arbetstidsområdet. För att lagen skulle kunna anpassas till det moderna arbetslivets krav måste ett helt nytt synsätt anläggas i grundläggande frågor. Till grund för arbetstidslagen låg ett förslag från arbetstidskommittén som i allt väsentligt godtogs av statsmakterna (prop. 1970:5, 2LU 1970:1). Bl. a. det i motionen upptagna spørsmålet om begränsningsperiodens längd var föremål för noggranna överväganden under förarbetet till lagen.

Inom arbetsmarknadsdepartementet tillsattes år 1974 en arbetsgrupp med uppdrag att göra en allmän analys av utvecklingen på arbetstidsområdet under de år som allmänna arbetstidslagen varit i kraft. Därjämte skall gruppen göra en kartläggning av bl. a. utvecklingen i fråga om begränsningsperiodens längd, dygnarbetstiden, övertid, jourtid och beredskaps-tjänstgöring. De i motionen aktualiserade spørsmålen omfattas således av arbetsgruppens uppdrag. Eftersom resultatet av gruppens arbete uppenbarligen blir av väsentlig betydelse för en bedömning av behovet av en översyn av arbetstidslagen – samt inriktningen och omfattningen av en sådan översyn – bör gruppens arbete avvaktas innan slutlig ställning tas till den i motionen upptagna frågan. Med hänsyn härtill och då enligt vad utskottet inhämtat arbetsgruppen beräknar att framlägga resultatet av sitt arbete under våren 1975 bör motionen 1975:493 inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Yrkandet i motionen 1975:344 går ut på att bestämmelserna om övertid i 10 § allmänna arbetstidslagen skall ändras så att uttag av övertid endast får ske när synnerliga skäl föreligger och arbetarskyddsstyrelsen medgivit det.

Motioner med samma syfte som den nu behandlade motionen har tidigare avslagits av riksdagen (2LU 1970:1 och SoU 1974:7). Som skäl för ställningstagandena har anförts bl. a. att man även i framtiden uppenbarligen måste lämna utrymme för uttag av övertid i viss omfattning vid sidan av den ordinarie arbetstiden och att det skulle medföra en omotiverad byråkratisering att hänvisa arbetsgivarna till att söka dispens för uttag av övertid i alla de fall då tillfälliga behov av ökat arbetstidsuttag av särskilda skäl föreligger. I enlighet med vad som tidigare framhållits kan också hänvisas till att arbetsgivarens skyldighet att föra anteckning om uttag av övertid garanterar att tillsynsmyndigheten får praktiska möjligheter att kontrollera bestämmelsens efterlevnad. Utskottet vidhåller vidare vad utskottet anförde år 1974, nämligen att, liksom när det gäller arbetstidens längd, eventuella skyddsaspekter bör beaktas inom ramen för arbetarskyddslagstiftningen, vilken f. n. är föremål för översyn av arbetsmiljöutredningen. Det finns också skäl att erinra om att den ovan nämnda arbetsgruppen inom arbetsmarknadsdepartementet bl. a. skall göra en kartläggning av utvecklingen i fråga om bl. a. övertid. På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:344.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande semesterns längd att riksdagen avslår motionen 1975:154,
2. beträffande semesterlagens kvalifikationskrav att riksdagen avslår motionen 1975:40,
3. beträffande semestertillskott eller rekreationersättning att riksdagen avslår motionen 1975:776,
4. beträffande längre sammanhängande ledighet att riksdagen avslår motionen 1975:153 yrkande 2,
5. beträffande den ordinarie arbetstidens längd m. m. att riksdagen avslår motionen 1975:82 yrkande 1 och motionen 1975:482,
6. beträffande det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen att riksdagen avslår motionen 1975:153 yrkande 1 och motionen 1975:779,
7. beträffande sänkning av arbetstiden för vissa arbetstagargrupper att riksdagen avslår motionen 1975:82 yrkande 2 och motionen 1975:770,
8. beträffande översyn av arbetstidslagstiftningen att riksdagen avslår motionen 1975:493,
9. beträffande allmän övertid att riksdagen avslår motionen 1975:344.

Stockholm den 11 mars 1975

På socialutskottets vägnar

GÖRAN KARLSSON

Närvarande: herrar Karlsson i Huskvarna (s), Gustavsson i Alvesta (c), Carlshamre (m), Dahlberg (s), Larsson i Öskevik (c), Romanus (fp), Johnsson i Blentarp (s), Nordberg (s), Åkerlind (m), Nilsson i Växjö (s), fröken Andersson (c), fru Marklund (vpk), fru Wigenfeldt (c), fru Lagergren (s) och herr Alftin (s).

Reservationer

1. beträffande semesterns längd (punkt 1 i hemställan) av fru Marklund (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets betänkande på s. 12 som börjar med "Enligt direktiven" och slutar med "inte erforderlig" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill erinra om att den nuvarande semesterlagen är utformad som en skyddslagstiftning. Den skall vara ett skydd mot överansträngning och förtida förslitning. Den skall garantera en ekonomiskt tryggad arbetsfri period av sådan längd att tillfälle kan ges till fullständig avkoppling från arbetet.

Utvecklingen inom arbetslivet för med sig allt snabbare förslitning av människorna. Rationaliseringar baserade på effektivitetsjakt skruvar upp arbetstempot. Allvarliga hot skapas mot de arbetandes fysiska och psykiska hälsa. Dåliga arbetsmiljöer leder till att många slås ut ur produktionen. Dessa förhållanden måste givetvis bekämpas med flera åtgärder. En sådan åtgärd är en förlängning av semestern, som också är att se som ett led i utjämningen av skillnaderna mellan kroppsarbete och annat arbete.

En femte semestervecka är – liksom en förkortning av arbetstiden – en anpassning till utvecklingen på arbetslivets område. Utskottet anser därför att det inte minst från rättvisesynpunkt är hög tid att förlänga den lagstadgade minimisemestern till 30 dagar. I enlighet med vad som anförs i motionen 1975:154 bör därför förslag om en femte semestervecka skyndsamt utarbetas och föreläggas riksdagen. Vad utskottet anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande semesterns längd att riksdagen med anledning av motionen 1975:154 ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. beträffande semesterlagens kvalifikationskrav (punkt 2 i hemställan) av fru Marklund (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets betänkande på s. 12 som börjar med "I direktiven" och slutar med "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

Antalet deltidsarbetande växer ständigt, inte minst bland kvinnliga arbetare. Enligt utskottets mening är det angeläget att lagstiftningsvägen tillförsäkra dem samma förmåner som andra anställda och därmed också förbättra kvinnornas konkurrenssituation på arbetsmarknaden. Också andra stora arbetargrupper saknar de förmåner i bl. a. semesterhänseende som bör tillkomma dem.

Mot bakgrund av det anförda anser utskottet för sin del att kvalifikationskravet på åtta dagars arbete i månaden för semester snarast möjligt bör slopas och att de anställda bör berättigas till semesterersättning efter arbetad tid. Förslag till lagstiftning i frågan bör föreläggas riksdagen i höst. Vad utskottet anfört med anledning av motionen 1975:40 bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande semesterlagens kvalifikationskrav att riksdagen med anledning av motionen 1975:40 ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. beträffande längre sammanhängande ledighet (punkt 4 i hemställan) av herr Romanus (fp) som anser

dels att det avsnitt i utskottets betänkande som börjar på s. 13 med "Enligt utskottets" och slutar på s. 14 med "aktuell del" bort ha följande lydelse:

Utskottet instämmer i vad flera remissinstanser framhöll år 1966 i yttrande över motioner med i huvudsak samma innehåll som den aktuella, nämligen att frågan om möjligheter för enskilda individer att få en längre sammanhängande ledighet än semestern är av stort intresse. Bland annat dagens höga tempo i arbetslivet och den koncentrerade tätortsmiljön utsätter människor för sådana påfrestningar att en längre tids vila och miljöbyte kan vara av stort värde.

Utskottet erinrar om att möjligheter till långledighet av åsyftad art införts i allt fler länder. De utländska erfarenheterna är enligt utskottets mening värda att noga studeras.

I Sverige ökar anslutningen, inte minst från fackligt håll, till tankegången om en längre återhämtningsperiod under det aktiva livet.

Den av riksdagen år 1974 antagna lagen om arbetstagarers rätt till ledighet för utbildning liksom de i dagarna framlagda förslagen till ett nytt studiestöd för vuxna utgör ett steg i utvecklingen mot möjligheten att ta ut en längre sammanhängande ledighet.

Nuvarande professorn i arbetsmarknadspolitik Gösta Rehn har under flera år pläderat för samma tankegångar som motionärerna framför och därvid bl. a. anfört följande:

På alla områden av arbetslivet kommer vi att möta oemotståndliga krav på ökad flexibilitet, ökade valmöjligheter, variabilitet i varje särskilt arbete och ökad differentiering av arbetstidernas längd och förläggning, både per dag, per vecka, per år och per liv. För att vi skall kunna skapa denna rörlighet krävs det att vi bygger upp eller rättare sagt komponerar ihop, alla de försäkringsanordningar, tvångssparandanordningar och alla de skatteuttag som för närvarande görs för att klara utbildning av ungdom och utbildning av äldre, för att klara kanske också semester, för att klara pensionerna.

Enligt Gösta Rehn skulle finansieringen ske genom någon form av dragningsrätter. Sett över en tidsperiod skulle systemet egentligen inte föranleda några kostnader utan endast en större flexibilitet i arbetstiden över skilda perioder.

Utskottet kan i huvudsak instämma i vad Gösta Rehn anfört och vill erinra om att riksdagen beslutat om en sänkning av pensionsåldern samt om att pensionsålderskommittén helt nyligen framlagt förslag om rörlig pensionsålder. Man kan härvid inte bortse från att det i åtskilliga yrkesgrupper kan finnas människor som vill och förmår kvarstå i produktionslivet efter uppnådd pensionsålder men som kan vara intresserade av att i ett tidigare skede av sitt liv få en längre tids ledighet för att ägna sig åt aktiviteter som den i motionen förordade långledigheten är avsedd att ge utrymme

åt. Enligt utskottets mening bör en sådan ledighet om den skall fylla sin uppgift kunna vara av betydligt längre varaktighet än vad som kan bli möjligt genom sparande av en femte semestervecka.

Även om arbetstidsfrågor i första hand bör lösas av arbetsmarknadens parter, torde när det gäller frågan om möjligheten till en längre sammanhängande ledighet staten böra träda in om möjligheten skall stå öppen för alla på en rörlig arbetsmarknad och om, som påpekats i tidigare motioner i ämnet och antytts av Gösta Rehn, någon form av samordning med den allmänna försäkringen erfordras.

I enlighet med det anförda anser utskottet att frågan om en längre sammanhängande ledighet för arbetstagarna bör utredas närmare. Med hänsyn till att semesterkommittén skall undersöka olika lösningar med avseende på utformningen av en femte semestervecka anser utskottet det lämpligt att de sakkunniga även tar upp den näraliggande frågan om en längre sammanhängande ledighet. Utredningsarbetet bör bedrivas i samråd med den av riksdagen beslutade utredningen om översyn av socialförsäkringssystemet. Utskottet förordar således att semesterkommittén ges tilläggsdirektiv att i samråd med sistnämnda utredning framlägga förslag som gör det möjligt för de anställda att under den aktiva yrkesperioden kunna ta ut en längre sammanhängande ledighet.

En rad viktiga frågor måste därvid noga undersökas. Det kan exempelvis vara motiverat att fastställa en viss karenstid innan rätt eller möjlighet till sammanhängande ledighet kan föreligga. Formerna för arbetsgivarens medbestämmanderätt måste också utredas. Vidare måste önskemålet om en sammanhängande ledighet kunna förenas med funktionsdugligheten på skilda arbetsområden. Det är också väsentligt att frågan inte får en sådan lösning att arbetskraften binds till ett visst avtalsområde genom att man "samlar ihop" ledighet som endast kan tas ut inom detta område.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande längre sammanhängande ledighet att riksdagen med anledning av motionen 1975:153 yrkande 2 ger regeringen till känna vad utskottet anför.

4. beträffande den ordinarie arbetstidens längd m. m. (punkt 5 i hemställan) av fru Marklund (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets betänkande som börjar på s. 14 med "Som utskottet" och slutar på s. 15 med "motionen 1975:482" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att flera åtgärder måste vidtas för att förbättra löncarbarnas arbetsvillkor, bl. a. en förkortning av arbetstiden. Arbetstidslagen är – liksom semesterlagen – den lag som reglerar arbetarens arbetstid. Lagstadgad arbetstid om 40 timmar i veckan var genomförd den 1 januari 1973. Detta hade skett i etapper. Emellertid har utvecklingen inneburit att

det allmänt anses som alltför lång arbetstid. Skälen härtill är flera. Ett av de viktigaste är att 40-timmarsveckan innebär att många kvinnor är förhindrade att söka sig ut i förvärvslivet eller konkurrera på lika villkor med männen på arbetsmarknaden.

Ett annat viktigt skäl är att arbetsförhållandena som de i dag gestaltar sig kräver att arbetstagarna kommer i åtnjutande av en kortare arbetstid för att inte utslagningarna från produktionen skall öka. Utskottet kan därför ställa sig bakom förslaget i motionen 1975:82 om en förkortning av arbetstiden genom en sänkning av den dagliga arbetstiden. En kortare arbetsdag onödiggör en uppsplittring mellan hel- och deltidarbeten och motverkar på så sätt att arbetsmarknaden blir könsindeldad. En kortare arbetsdag för både män och kvinnor skulle göra det möjligt för männen att dela ansvaret med kvinnorna för hem och barn. En sådan reform ger också ökade möjligheter för deltagande i det politiska och fackliga livet och medverkar därigenom till brytandet av den s. k. politiska fattigdomen.

Under hänvisning till det anförda tillstyrker utskottet kravet i motionen 1975:82 att förslag snarast bör föreläggas riksdagen, innebärande att 7 timmars arbetsdag med 35 timmars arbetsvecka uppnås fr. o. m. år 1977 och 6 timmars arbetsdag med 30 timmars arbetsvecka är uppnådd år 1980.

Vad utskottet anført bör ges regeringen till känna. Ställningstagandet innebär att önskemålet i motionen 1975:482 i allt väsentligt blir tillgodosett. Någon riksdagens åtgärd i anledning av motionen är således inte erforderlig.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande den ordinarie arbetstidens längd m. m. att riksdagen med anledning av motionen 1975:82 yrkande 1 och med avslag på motionen 1975:482 ger regeringen till känna vad utskottet anført.

5. beträffande det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen (punkt 6 i hemställan) av herrar Gustavsson i Alvesta (c), Larsson i Öskevik (c), Romanus (fp), fröken Andersson (c) och fru Wigenfeldt (c) som anser

dels att det avsnitt i utskottets betänkande som börjar på s. 15 med "Som utskottet" och slutar på s. 16 med "motionen 1975:779" bort ha följande lydelse:

Samma skäl som tidigare åberopats mot införande av en fyra dagars arbetsvecka om 40 timmar talar för att en framtida arbetstidsförkortning tas ut genom en sänkning av den dagliga arbetstiden. Enligt utskottets mening ligger den i motionerna förordade lösningen av frågan om arbetstidsförkortningen väl i linje med strävandena att skapa jämställdhet i samhällslivet mellan män och kvinnor och att ge förvärvsarbetande föräldrar mer tid för samvaro i familjen. En kortare arbetsdag framstår som särskilt angelägen för småbarnsföräldrarna och skulle innebära att den tid per dag under vilken barnen vistas på daghem kunde minskas. Också från andra synpunkter fram-

står en förkortning av arbetsdagen som angelägen. En sådan reform skulle minska uttröttnings och försurning och därmed risken för olycksfall i arbetet. Den skulle också ge arbetstagarna större möjligheter att delta i samhällsarbete.

Mot bakgrund av det anförda anser utskottet i likhet med motionärerna att målsättningen för den framtida arbetstidsförkortningen bör vara en minskning av den dagliga arbetstiden till sex timmar. LO, TCO och SACO har anslutit sig till denna målsättning. Denna arbetstidsförkortning måste genomföras successivt, och därvid bör bl. a. en avvägning ske mellan önskemålen om en femte semestervecka och en kortare arbetsdag.

Riksdagen bör uttala sin anslutning till målsättningen: 6 timmars arbetsdag, vilket bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen att riksdagen med anledning av motionen 1975:153 yrkande 1 och motionen 1975:779 ger regeringen till känna vad utskottet anför,

6. beträffande sänkning av arbetstiden för vissa arbetstagargrupper (punkt 7 i hemställan) av fru Märklund (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets betänkande som börjar på s. 16 med "Motioner syftande" och slutar på s. 17 med "motionen 1975:770" bort ha följande lydelse:

Nuvarande arbetstidslag är utformad som en normlag, vilket innebär att inga särskilda hänsyn tas till de problem som skift- och underjordsarbetare samt därmed jämförbara arbetare har. Detta förhållande innebär att dessa grupper, som gör en stor uppoffrande arbetsinsats, inte har stöd i lagstiftningen för en kortare arbetstid. I stället är de utelämnade till förhandlingar där kompromisser försämrar de resultat som vore önskvärda.

I den avslutade avtalsrörelsen mellan LO och SAF utgick en rekommendation om kortare arbetstid. Resultatet av den uppgörelsen är bristfälligt. Resultaten på de olika förbunden är ojämna. Likaså har den så viktiga arbetstidsförkortningen förskjutits något år i framtiden. Tvåskiftsarbetarna berörs inte alls av arbetstidsförkortningen. Med dessa brister i förhållandena för skift- och underjordsarbetarna och jämförbara grupper bör riksdagen begära av regeringen att dessa gruppers arbetstid regleras i arbetstidslagen för att därmed uppnå de rättmätiga krav som dessa grupper har.

Utskottet anser därför att regeringen bör utarbeta en plan för nedtrappning av arbetstiden till 30 timmar i veckan för skiftarbetare och jämställda grupper före år 1980.

Vad utskottet anför med anledning av motionen 1975:82 i här behandlad del bör ges regeringen till känna. Ställningstagandet innebär att önskemålet i motionen 1975:770 i allt väsentligt blir tillgodosett.

dels att utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande sänkning av arbetstiden för vissa arbetstagargrupper att riksdagen med anledning av motionen 1975:82 yrkande 2 och motionen 1975:770 ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

7. beträffande allmän övertid (punkt 9 i hemställan) av fru Marklund (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets betänkande på s. 18 som börjar med "Motioner med" och slutar med "motionen 1975:344" bort ha följande lydelse:

Ändringarna år 1970 i arbetstidslagstiftningen innebar bl. a. ett accepterande av övertid som en normal företeelse, vilket har fått stora negativa konsekvenser. Företagen räknar med att utöver den ordinarie arbetstiden kunna utnyttja arbetarna under 150 timmar om året. Exempel finns på att företag i sin planläggning räknar med viss övertid. Vidare används övertidsreglerna av företagen för att de skall slippa anställa ny arbetskraft.

Det anförda leder utskottet till den uppfattningen att begreppet övertid måste få en ny innebörd. Övertid bör endast få förekomma i de i 8 § arbetstidslagen angivna situationerna samt därutöver med högst 150 timmar om året då synnerliga skäl föreligger för uttag av övertid och arbetarskyddsstyrelsen har medgivit att övertid får tas ut. Det sagda innebär att utskottet i allt väsentligt instämmer med önskemålen i motionen 1975:344. Enligt utskottets mening bör således förslag skyndsamt föreläggas riksdagen, innebärande att bestämmelserna i 9 § och 10 § första och tredje styckena upphävs samt att bestämmelsen i 10 § andra stycket anpassas härtill, dvs. att möjligheterna att ta ut allmän övertid och övertid för förberedelse- och avslutningsarbeten försvinner.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande allmän övertid att riksdagen med anledning av motionen 1975:344 ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

